

TİB

TÜM İKTİSATÇILAR BİRLİĞİ

AYLIK BÜLTENİ

MAYIS 1976
SAYI 23

200 Kuruş

İ Ç İ N D E K İ L E R

- Tekelci Sermayenin
Görüşleri Üzerine 1
- Sermaye Ne İstiyor 10
- Dövizle Çevrilebilir
Mevduat Üzerine 14
- Ara Malları Sanayiine
Yönelme Girişimi ve
Bırakıp Giden Yabancı
İlaç Firmaları 16
- Türkiye'de Ulaşım
Politikası 20

TİB adına sahibi :
GÜREL TÜZÜN

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü :
NAMIK ÖZCAN

Yönetim Yeri :
Karanfil Sok. 14/10
Kızılay/ANKARA

Basıldığı Yer :
Aslımlar Matbaası
Ankara 1976

Bültendeki yazılar kaynak gösterilmek ve içeriği değiştirilmemek şartıyla yayımlanabilir. İlgili sayılardan gönderilmesi rica olunur.

TEKELCİ SERMAYENİN GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE

Kısa adı TÜSİAD olan Türkiye Sanayiciler ve İşadamları Derneği geçtiğimiz aylarda '1975 Yılında Türk Ekonomisi' adlı bir kitap yayınladı. Kitap bir giriş bölümünden sonra gelen 9 Ana ve 4 Özel bölümden ibaret. Ana bölümler :

- 1 — Üretim ve Milli Gelir
- 2 — Yatırımlar ve İnşaat
- 3 — Para - Banka - Kredi
- 4 — Fiyatlar
- 5 — İstihdam ve Ücretler
- 6 — Hizmetler
- 7 — Dış Ekonomik İlişkiler
- 8 — Kamu Ekonomisinde Gelişmeler
- 9 — Dünya Ekonomisi

şeklinde ayrılmış.

Bundan sonra gelen özel bölümler iş çevreleri ile yakınlığı bilinen Prof. Demir Demirgil, ya da TÜSİAD genel sekreteri eski planlamacı Güngör Uras gibi Hür girişim (!) ideolojisini benimsemiş kişiler tarafından hazırlanmış. Yabancı Sermaye, Ödemeler Dengesi, İhracatı Teşvik Sorunu, Petrol Fiyatının Ekonomiye Etkisi ve AET Türkiye İlişkileri şeklinde sıralanan bu bölümlerde bazı ilginç açıklamalarda bulunmuş, ancak sayfa altlarında : 'Bu

görüşler özeldir, TUSİAD'ı bağlamaz' deniliyor.

Kitabın bütününe bakacak olursak her bir bölümünde 1975 yılındaki Türk Ekonomisi sermayesinin gözlüğüyle çarpıtılarak ortaya konurken, tekelci sermayenin toprak ve vergi reformu gibi kendisine kaynak sağlayacak bazı radikal (!) dilek ve özlemleri de yeri geldikçe ifade ediyor. Şimdi Giriş'ten itibaren bu yayına hakim olan çarpıtmaları ve bazı gözlemlerimizi bölüm bölüm özetleyerek göstereyim.

Giriş bölümünde 1975 yılındaki ekonomide ortaya çıkan olumlu ve olumsuz gelişmeler bir bir sayılıyor. Olumsuz gelişme olarak dış ticaret dengesindeki açık ile birlikte rezervlerdeki ve istihdamdaki olumsuz durum gösterildikten sonra, ekonomideki olumlu gelişmeler bir bir sayılıyor. Buna göre 1975 yılında hiçbir malda arz eksikliği çekilmemiş, reel işçi ücreti artmış sanayi üretimi ve hava şartlarının olumlu gitmesiyle tarımsal üretim, ayçiçeği ve pirinç dışında, önemli artışlar göstermiş, bunların sonucu olarak G.S.M.H.'da (Gayri Safi Milli Hasıla'da) % 7-8 dolaylarında artış olmuş ve özel kesim ile birlikte kamu yatırımları beklenenin üstünde gerçekleşmiştir. Bu arada artan dış ticaret açığını kapamada Dövizle Çevrilebilir (D.Ç.) mevduatlarının ve işçi dövizlerinin faydalı olduğu söyleniyor. Daha sonra bütün bu olumlu gelişmelerin dış ekonomik konjonktürdeki olumsuz gelişmelere ve Kıbrıs hareketinin getirdiği harcamalara rağmen sağlandığı belirtiliyor. Durumun neden daha da iyi olamadığı bahsine gelince bu da özel sektörün bütün gayretine rağmen onların olumlu atılımlarını desteklemeyen bir takım poli-

tize olmuş teknokrat ve bürokratların (bunlara polükrat deniliyor) varlığına bağlanıyor. Kamu kesimindeki bu polükratların varlığı TUSİAD'a göre olumsuz sonuçlar doğurmakta, ancak devlet kesiminde bunların dışında kalan bir takım ülkelerini seven yöneticiler (!) üretimi arttırmaya çalışmaktadır. Burada önemli bir noktayı belirtmek gerek. «Unutulmalı ki kapitalist toplumun tüm işleri, emperyalist bir devletin siyasal sisteminin kalıcı bir bölümü olan profesyonel bir bürokrasi tarafından yürütülür. Bu profesyonel bürokrasi, parlamentolar ve hükümetler içindeki partiler dengesinde meydana gelen değişikliklerden etkilenmezler.» (A. Mishin - Teoride ve Pratikte Burjuva Demokrasisi). Ancak Türkiye kapitalizmin bu aşamasında değil, yani henüz devlet kesimi tamamen sermaye tarafından parselenip statik bir dev memurlar kadrosuna kavuşmuş değil. Ama yine de TUSİAD'a göre ülkelerini seven yöneticiler de yok değil. İşte bu ülküdaş ya da yerli ve yabancı tekeller sempatizanı yöneticilerin sayısını arttırmak, devleti tamamiyle ele geçirmek gerek. Sanırım M.C.'nin dev çapta memur kıyımı ve TUSİAD'ın görüşleri birlikte ele alındığında bu kıyımın gerçekte Yerli ve Yabancı Tekelci Burjuvazi ile onların ortakları tarafından planlanıp geliştirildiği ortaya çıkar.

Polükrat engeli dışında, ülkenin son beş yılda dengeli - kuvvetli - uzun ömürlü bir hükümete sahip olamaması da ekonomik gelişmenin daha da ileri gidememesinin bir başka iç etkeni olarak belirtiliyor. Son beş yıldaki parlamento üstü ve altı hükümetlerin 1973'e kadarki faşist ve yarı faşist nitelikleri göz önüne alınırsa ortaya çıkan sonuç herhalde sana-

yiicilerin Franco yönetimi gibi otoriter ve istikrarlı bir faşizmden yana olmaları. Bu olgu ise 19. yüzyıldan itibaren kapitalizmin üretici güçleri geliştirme niteliğini kaybettiğini ve onun getirdiği burjuva demokratik haklarını savunmanın ona bırakılmayıp bütün ilerici ve demokratların bu haklara sahip çıkması gerektiğini bilenler için yabancı değil.

Sanayiciler geçtiğimiz yıldaki Türk ekonomisini böylece özetledikten ve özel kesimin bütün engellemelere rağmen 1960'larda başlayan sanayileşme olayını yukarıda yazılan tüm olumsuz etkenlere rağmen başarı ile yürüttüğünü ve yürütmeye devam ettiğini söyledikten sonra devlete yönelik önerilerini sıralıyorlar. Sanayileşme hamlesinin Türk sermayesi - Türk yöneticisi yarattığı ve ülkede güçlü bir tüketim malı sınıai yapısının ithal ikamesinden yola çıkarak yaratıldığı ve ilerde ara malı ve yatırım malı sanayinin de kurulacağı, bunu şimdiden beklemenin bu genç sanayi için insafsızlık olacağı, özel kesimin başarılarının bir kanıtı olarak gösteriliyor. Özel kesimin devlete yönelik isteklerine geçmeden önce buradaki bazı çarpıtma ve gözden kaçırmaları ortaya koyalım. Bir kere ülkede tüketim araçları sanayinin kurulduğu doğru olsa bile, bunun montaj niteliği taşıdığı ve tamamiyle dışa bağımlı olarak kurulduğu açıklanmıyor. Sanayileşmiş batı ülkelerinin kendisine bağımlı ülkelerde tekstil ve tüketim araçları sanayileri kurulmasına olanak vererek bu ülkeleri kendisine daha bağımlı hale getirdiği, ancak tekstil hariç o ülkelerce üretilen ürünlerin iç pazarda kullanıldığı ve batılılarca kendilerine rekabet endişesi ile ithal edilmedikleri bilinir. Geri kal-

mış ülkelerde gerçek sanayileşme demek olan üretim araçları sanayinin ise yine batılılarca serbest gümrük uygulamaları ile Ortak Pazar, İMF gibi kuruluşlar ve de baskı yoluyla engellendiği az gelişmiş ülkelere tarımda ve hafif sanayilerde uzmanlaşmaların doğru olacağına salık verildiği ayrı bir gerçektir. Durum böyle olunca bizim dışa bağımlı tekeli sanayimizin büyük başarılarının (!) kendi eseri olmadığını ve sermaye sınıfımızın bazı kesimlerinin üretim araçları sanayini geliştirmek konusundaki özelemlerinin kendilerinin dışa bağımlı olması dolayısıyla ile tatlı bir hülya olarak kalacağını ve Ortak Pazar, E.C.S.C. (Kömür ve Çelik Birliği) gibi emperyalist kuruluşlardan ayrılmadan bu işin gerçekleşemeyeceğini söylemek gerçek dışı olmaz. Emperyalist sömürden çıkma işini ise sanayicilerden beklemek herhalde engizisyonculardan hoşgörü beklemek saflığını aşar. Kendi güçsüzlüğünü saklayan TUSİAD uzun giriş bölümünde bu kadarla da kalmıyor ve Türk Ekonomisi hakkında bazı yanlış veriler ve çarpıtmalara kalkıyor. Örneğin, yazımızın başında özetlenen ekonomideki olumlu gelişmelerden reel işçi ücretlerinin arttığı. Son yapılan çalışmalar 1975 yılında gerçek enflasyonu yansıtan tüketici fiyatları endeksinin (TUSİAD toptan eşya fiyatlarını kullanıyor) % 20 dolayında artış gösterdiğini ve işçi gelirlerindeki cari artışlara rağmen gerçek ücretlerin % 3,3 oranında gerileme gösterdiğini ispatlıyor. Azaldığı söylenen işsizlik miktarının da % 15'e yükseldiği (2,3 milyon işsiz) bir gerçek. Bu olaylara destek alımlarının çok az artırılması ve memur maaşlarının sabit durumda tutulduğu eklenirse 1975 yılında TUSİAD'ın öne sürdüğü genel olumlu gelişmelerin halk yığınları için pek fazla bir-

şey söylemediği ortaya çıkar. Yine bu yolda hiçbir malda arz eksikliği çekilmediği, çimento, demir - çelik, kamyon vs karaborsaları ile çelişik bir iddia. Bu yılda G.S.M.H.. hesaplanırken kullanılan yöntemlerin çeşitliliği ve bu hesabın ekonomideki gerçek fiziki dengeleri yansıtmadığı bilinir. Örneğin çamaşırlarımızı kendimiz yıkarsak G.S.M.H. 'ya katkıda bulunmayız ancak parayla yıkatarsak bulunuruz. Yine bu hesapların ekonomide meydana gelen gerçek kayıpları yansıtmadığı da bilinir. Örneğin devlet topraklarını kiraya verse kayıp bu hesaplara girmez, ancak kazanç eklenir. Bir ekonominin gerçek güç göstergesi ondaki teknoloji kullanımı ya da iş gücünün verimliliği hesaplarıdır. Bu hesaplar da tabii TUSİAD'ın incelemesinde hiç geçmiyor.

TUSİAD böylece ekonomideki olumlu olumsuz gelişmeleri (dış ticaret açığı) ortaya koyduktan sonra 1976 yılına girerken çeşitli sorunlar demeti içinde 4 konunun öne çıktığını söyleyerek devlet kesimine yönelik özlüm ve isteklerini dile getiriyor.

Bu sorunlar : 1) Çalışma Barışı 2) İç Finansman Güçlüğü 3) Dış Ticaret, 4) Tarım ve Toprak Reformu şeklinde. Birincisinde, tahmin edileceği gibi işçi hareketlerinden yakınıyor ve bunun bir çeşit kışkırtma sonucu ortaya çıktığı ve bu sorunun işçilerle karşılıklı diyalog halinde ve 'asgari müştereklerde birleşerek' halledilmesi gerektiği söyleniyor. Buradaki 'asgari müşterekler' deyimini işçi ile işverenin ilişkisinin bir aile ilişkisi olmadığını sermaye kesimince de itirafı oluyor bizce. Ancak işçi ücretlerinin dondurulması şeklinde somut bir istek ileri sürülmüyor. İç finansman güçlüğünde, günümüzde sermayenin en

önemli dar boğazını teşkil eden bu sorunun sadece basit bir kredi ihtiyacı olarak anlaşılması gerektiği, konunun bir vergi reformu konusu olduğu ve kamu kesiminin bu reformu gerçekleştirmediği için vergi yolu ile alamadığını özel kesimin kullandığı imkânları kendi lehine çevirerek karşılamağa çalıştığı söyleniyor. Bizce bu sorun sermaye kesimleri arasındaki gelişmelerden kaynaklanıyor. Bilindiği gibi 1965'den bu yana bir vergi reformu yapılmadı ve AP hükümeti 1970 yılında tarım ve ticaret kesiminin aleyhine olarak bu soruna el atınca bölündü, DP doğdu. Günümüzde tüketim araçları sanayinin hemen hemen tamamıyla özel kesime devredildiği ve bu alanlarda kârlılık oranlarının düştüğü göz önüne alınırsa sorunun önemi ortaya çıkar. Tekelci yerli burjuvazi için Türkiye'deki yüksek enflasyon, dolaylı vergilerin yüksek oranı ve gelir vergisinin % 67'sini işçi ve memurların ödemeleri yetmemekte ve diğer sermaye kesimleri ile mücadele etmek gerekmektedir. İşte bu tekelci yerli burjuvazinin sözcüsü olan TUSİAD bunun gereğini ortaya koymaktadır. Ancak M.C. hükümetinin kuruluşu çeşitli sermaye kesimleri arasındaki bir uzlaşma olduğundan ve büyük toprak ağaları, tefeci ve tüccarları vergilemek olanağı zor olduğundan şimdilik geriye sadece işçi ücretlerinin dondurulma isteği kalmaktadır. Son aylardaki gelişmeler ve bu konunun gündeme gelmesi bizce tekelci burjuvazinin çıkmazından başka birşey değildir.

Üçüncü önemli sorun olarak gösterilen dış ticaret konusunda ise bu alandaki açık ortaya konuluyor ve sorunun uzun vadedeki önemi belirtilerek döviz gelirini arttırıcı çeşitli tedbirler isteniyor. Şimdiye kadarki tedbirlerin yet-

mediğini de böylece anlıyoruz. Dördüncü sorun olarak Tarım ve Toprak reformu konusu belirtiliyor. Böylece bir reformun sosyal tepkileri azaltmakla kalmayıp, tarım ve sınıai üretime olumlu etkiler yapacağı söyleniyor. Ayrıca, tekeli burjuvazinin finansman sorunu dışındaki pazar sorununa da reform, tüketicileri arttırarak çözüm getirecektir. Bu konuda kullanılan bir cümleyi aynen alıyoruz :

«— Türkiye, tarım üretiminin arttırılmasına ağırlık vermek durumundadır. Bu üretim artışını sağlayacak biçimde bir tarım ve toprak reformunun Türk sanayinin geleceğini güvence altına alabilmek ve sınıai üretimin yurt içi pazarlama olanaklarını yaygın bir tüketici tabanına yöneltebilmek bakımından da önemi büyüktür.»

Görüldüğü gibi sanayicilerimiz bu reformu pazar bulamaktan doğan yaralarına bir merhem olarak görüyorlar. Son zamanlarda geri bırakılmış ülkelere dayanıklı tüketim malları ihracı umutlarının da sönmekte olduğunu göz önüne alırsak bu isteklerin de kendileri açısından ne kadar tutarlı oldukları ortaya çıkacaktır. Toprak ağalarının siyasi gücünün kırılması da tabii bu işin cabası olacaktır.

Geniş giriş bölümünü böylece ortaya koyduktan sonra şimdi kısaca 9 ana bölümdeki bazı noktalara dikkati çekelim ve bunları özetleyelim :

Üretim ve Milli Gelir bahsinde önce ara mallar dışında tüm alanlarda özel sektörün büyüme gösterdiği söyleniyor. Tabii ara mal üretiminin, büyük ölçekli üretim istediğinden kârsız olduğu ve bu alandaki devlet sektörü egemenliğinin bu nedenle özel

sektörü desteklemek için ortaya çıktığı söylenmiyor. Daha sonra 1975 yılında en büyük üretim artışının dayanıklı tüketim malları ve otomotiv sanayiinde görüldüğü (başta televizyon) belirtiliyor. Orta sınıfın taksit kolaylıklarından faydalandığı Türkiye'de bu olgu daha bir süre devam edeceği benzer. Üretimdeki kapasite kullanımında ise % 70'in üstünde kapasite kullanan iş yerlerinin oranı % 67 olarak veriliyor. Yani işyerlerinin % 33'ü kapasitelerinin % 70'inden azını kullanabiliyor.

Bu konu sermayedarlar açısından, Yalçın Küçük'ün 'Planlama, Kalkınma ve Türkiye' adlı eserinde belirttiği gibi, işsizlik ve enflasyondan daha tehlikelidir ve 12 Mart müdahalesinin biriken stoklarla birlikte ana ekonomik nedenini oluşturur. Demek ki bu yara 12 Mart'a rağmen kapanmamışsa bizdeki girişimcilerin yeteneğinden şüphe etmek gerekir. Yine bu bahiste özel sektörün imalat sanayi içindeki payının % 63 olduğu (devlet % 37,) bu oranın en az ara mallarda (% 47) en fazla ise yatırım (% 83) ve tüketim (% 67) mallarında olduğu yazılı. Ayrıca son 10 yıl içinde 317 bin kişiye açılan iş olanığının % 74'ü yani 232 bini özel sektörce karşılanmış. Ülkedeki 2,5 milyon işsize göre çok düşük bir rakam bu. Türkiye'deki üretim ilişkilerinin üretici güçlere ayak bağı olmağa başlamasının güçlü bir kanıtı. Yine bu bölümde G.S.M.H.'da sektörlerin payı veriliyor. Bazı sektörlerin payı (sabit fiyatlarla) şöyle:

Tarım	% 22,5
Sanayii	% 25,6
İnşaat	% 6
Ticaret	% 12,5

2. Bölüm olan Yatırımlar ve İnşaat bahsinde inşaat sektörünün geliştiği ancak altyapı yeter-

sizliklerinin kamu tarafından düzeltilmesi gerektiği belirtiliyor. Bu arada yatırımlar için enerji sorununa önem verilmesi gerektiği ve yetersiz enerjinin maliyetleri artırıp, kaliteyi düşürdüğü söyleniyor. Bununla ilgili olarak Irak - Türkiye tabii gaz boru hattı projesinin gerçekleştirilmesi isteniyor. Yine yatırımların iyileştirilmesi ve artırılması gereğinin çözümlenmesi için iki yol öngörülüyor: Lisans ve Yabancı Sermaye. Türkiye'de egemen güçlerin dışa bağımlılığının bundan güzel itirafı herhalde mümkün değil. Lisans ve Yabancı Sermaye isteğinin Türkçesi: — Biz bu ülkeyi kendi başımıza kalkındıramayız, ancak çok uluslu tekeller sömürülerini arttırdıkça biz de gitgide palazlanırsınız demek.

Yine bu bölümde devletin 1975'in ilk 11 ayında özel sektöre 40,2 milyar TL tutarında teşvik belgesi dağıttığı kaydedilmiş. Tabii bu paranın kimden alınıp kime verildiği saklı kalmak kaydıyla.

3. cü bölüm olan Para - Banka - Kredi bahsinde, banka kredilerinin verimsiz alanlara gitmesinden yakınıyor. Ayrıca kamu kesiminin Merkez Bankasından finanse edilmesinden dolayı Merkez Bankası kredilerinin özel kesime gitmediği ve bu bankanın özel bankalardan çeşitli yollardan (reeskont, mevduat, vs.) 21 milyar verip 28 milyar çekerek kendi lehine 7 milyarlık bir fark yarattığı söyleniyor. Bu olumsuz etkileri gidermek için getirilen öneriler ise vergi politikası, memur maaşlarının sabit tutulması, kamu iktisadi teşebbüslerine zam ve tarımdaki destekleme alımlarının düşük tutulmasından ibaret. Böylece kamu kesimi Merkez Bankası'na daha az bağımlı olacak ve özel sektör finansman açığını daha ra-

hat karşılayabilecektir. Ancak bu arada memurlar, köylüler ve geniş halk kesimleri ezilmiş ne gam.. Bu bölümde gözümüze çarpan bızce en önemli özellik ise D.Ç.M. (dövizle çevrilebilir mevduat) kredilerinde kur garantisiz olduğu için hazinenin kaybedeceğinin ve Dolarda yapılan ufak çapta ayarlamalar ile bir Türk bankasına 80 milyon transfer edildiğinin söylenmesi. Bu bankanın Akbank olduğunu ve Adana sermayesine bağlı bulunduğunu söylersek TUSİAD'a egemen olduğunu tahmin ettiğimiz İstanbul sermayesinin bir bankaya sahip olmamaktan ve henüz bir konsorsiyum haline gelememekten duyduğu rahatsızlığı anlatır. Bilindiği gibi bu iki sermaye gurubu arasında ortak pazar ve devalüasyon dışında (Adana sermayesi için elde tutulan dövizlerden ve tekstilden ötürü istenmektedir) son anlaşmazlık Lassa - Uni Royal çatışması yüzünden patlak verdi. Tabii, sonunda gerçek kaybeden Pet - Kim projesinin engellenmesinden ötürü devlet kesimi oldu. Bu bölümün sonunda, yıl içinde piyasaya 1,5 milyarlık tahvil, 700 milyonluk ise hisse senedi sürüldüğünü öğreniyoruz.

4. bölüm olan Fiyatlar bahsinde ise toptan eşya fiyatlarına değinilmiş. Ancak tüketici için önemli olan perakende fiyatlar. Perakende fiyatların % 20 arttığı bilindiğine göre aracı kârlarının çoğaldığı açık, Yine altın fiyatlarının sürekli arttığı, bunun fiyatları etkilediği ancak dünya ekonomisinin olumlu yola girmesi ile fiyatların istikrara kavuşacağı söyleniyor.

İstihdam ve ticaretlere ayrılan 5. bölümde, Türkiye nüfusunun % 50'sinin 15 yaşın altında olduğu ve ülkede 1,5 milyon işsiz bu-

lunduğu yazılı. Gerçekte bu rakam 2,3 milyon. Ülkede çalışan 1,8 milyondan ise 1,2 milyonu özel sektörde, kalan 600 bini kamu sektöründe, Bunlardan % 25'inin sosyal hizmetlerden yararlanamadığı da kaydedilmiş. Ancak tarım kesiminden ve hiçbir sosyal hakkı bulunmayan tarım işçilerinden, pamuk toplayan ırgatlardan bahsedilmiyor. Bu bölümde işçi ücretlerinin reel olarak 1971 ve 1972'de azaldığı, ancak 1974 ve 1975'de arttığı da yazılı. 1975 için bunun gerçek olmadığını daha önce belirtmiştik. Bu bölümde son olarak 1963 - 1974 arası grevlere 156.797 işçinin katıldığı ve 4,5 milyon çalışma gününün kaybolduğu belirtiliyor. Ancak, 1975 yılında Türkiye'de grevler, nedeniyle kaybolan zamanın toplam çalışma zamanına oranı % 0,01 idi. Bu oranın 1960 - 69 arasında ABD'nde % 0,02 olması tekeli yerli burjuvazinin kendi kusurlarını nasıl işçilere yüklediğini göstermesi bakımından önemli.

6. bölüm Hizmetler. Burada Türk müteahhitlerinin dış ihalelere yeterince katılmadıkları, bunun sağlanması gerektiği, Orta Doğu ülkeleri ve diğer müslüman ülkelere ihracatın artırılması, ihracatçılara devlet teşviki, turizm gelirlerinin artırılması vs. gibi özelemler belirtilmiş. Gözümüze çarpan iki önemli nokta var. Bunlardan birincisi 1975 yılında gemi ithali için alınan 30 teşvik belgesine karşılık Türk Ticaret filosuna sadece bir tek geminin ithal edilmesi. Peki diğer teşvik belgeleri ne olmuş? Bu? belli değil. İkinci nokta ise Türk Ticaret bankalarının dışa açılıp aracılardan kurtulması ve mevduat toplamamak kaydı ile batılı bankaların ülkemizde şube açma isteği. Görüldüğü gibi bu tür istekler finans darboğazından kaynak-

lanıyor. Bu sorun çözülsün ama dış ekonomik mihrakların ekonomimizi bankalar aracılığıyla tümüyle parsellemesi pahasına. Bu önemli değil onlar için. İnsanın aklına ister istemez Osmanlıların son yıllarındaki Düyun-u - Umu miye geliyor. Bu benzerlikler pek hayra alamet değil.

7. Bölüm Dış Ekonomik İlişkiler ayrılmış. Tahmin edileceği gibi dış ticaret açığının büyüdüğü, 1975'in ilk 9 ayında 3,6 milyar dolarlık ithalata karşın ihracatın 993 milyon dolarda kaldığı, aradağı farkın 2 milyar dolarının işçi dövizleri ve D.Ç.M. kredileri ile kapatıldığı belirtilerek bu durumdan yakınılmış. Daha sonra ithalat ve ihracatın kapsamı verilmiş. İhracatın pamuk ve üzümdaki dış talep eksikmesine rağmen yine de esas olarak tarıma bağlı kaldığı, ithalatın ise temel ana ve ara malları kapsadığı dikkati çekiyor. Demek ki olağanüstü teşvik tedbirleri ve vergi iadesi bile Türkiye kapitalizminin yapısını değiştirememiş ve onu dışa bağımlılıktan kurtaramamış. Bu arada dış ticaret hadlerinin başta bulunduğu gibi petrol olmak üzere aleyhte geliştiği örneklerle belirtiliyor. Bu emperyalist sömürünün yoğunlaşması demek ve emperyalistlerce değer transferi anlamına geliyor. Yine bu bölümde AET ile olan açığın giderek arttığı, toplam ithalatımızdaki liberasyon payının % 70'e ulaştığı devalüasyon söylentilerinden ötürü normalin üstünde ithalat yapıldığı, işçi gelirlerinin 1 milyar dolarda kalıp 1974'e göre % 9,3 gerilediği, D.Ç.M.'lerin kısa vadeli oluşlarının önemli bir tehlike arzettiği, 1976'da da en az 3,5 milyar dolarlık bir dış ticaret açığı beklendiği söylenerek oldukça kötümser bir Dış Ekonomik İlişkiler tablosu çiziliyor. Ancak tahmin edileceği gibi bütün bu olum-

suz etkiler dış konjonktürdeki devresel bunalımlara bağlanarak sanayimizin temel yapısı gözden kaçırılıyor. Görüldüğü gibi yerli tekelci burjuvazi zaman zaman dış ilişkilerden rahatsız olsa bile bunun alternatifini getiremiyor ve uzun vadede batı ile bütünleşmekten başka bir öneri ortaya koymuyor. Dış ticaret açığını kapamakta ise yine dış kredilerden ve işçi dövizlerinden medet umuluyor. Böylece sanayimiz daha fazla dışa bağımlı olacak ve siyasal baskılara açık duruma gelecek. Bizce bu bölümde tekelci burjuvazi güçsüzlüğünü ve gerek dışa, gerek işçilere finansman açısından bağımlılığını iyice ortaya koyuyor.

Kamu Ekonomisine ayrılan 8. bölümde daha evvelce de bahsedilen öneriler tekrarlanıyor. Kamu açıklarının ortaya çıktığı ve bunun özel sektöre yararlı olmadığı söylenip vergi siteminin esnekleştirilmesi, K.İ.T. fiyatlarına zam, destekleme alımlarının düşük tutulması ve lüzumsuz kamu cari harcamalarının kısılması gerektiği belirtiliyor. Bu arada 1975'deki vergi artışının yapısal olmadığı ve fiyatlardaki artıştan meydana geldiği de belirtilmiş. TUSİAD Keynes iktisadına uygun olarak kamu kesiminin özel sektöre efektif talep sağlayacak şekilde yönetilmesi gerektiğini savunuyor. Bütün bunlar istenmesine bile bizce karma ekonomi denen düzenin kapitalizmden öz olarak hiç bir farkı olmadığını ve devlet sektörünün ekonomiye özel kesim lehine müdahale etmesinin ve bütün kaynakları ona aktarmasının istenmesiyle devletin sınıflardan bağımsız olmanın yapısını ortaya koyuyor. Kamu kesiminin varlığının özel sektörün tamamlıycılığı fonksiyonunu yerine getirdiği ve bunun tüm kapitalist ülkelerde günün koşullarının gereği o-

larak ortaya çıktığı unutulmaması.

9. ve son bölüm olan Dünya ekonomisi bahsinde ise gelişmiş ülkelerin işsizlik, enflasyon, arızın tüketilememesi ve otomotiv sanayii bunalımları içinde bulunduğu belirtiliyor. Bunun Türkiye'ye olumsuz etkilerinden bahsediliyor. Ancak petrol fiyatlarındaki artışlar ile birlikte sanayileşmiş ülkelerin daralan dış ticaret hacimleri açılmış ve enflasyon bir miktar düşmüştür. Bu olay hem sanayileşmiş ülkelere hem de petrol üreticisi O.P.E.C. ülkelerine yarararken petrol geliri olmayan Türkiye gibi tam sanayileşmemiş ülkelerin durumu iyice kötüleşmiştir. A.B.D. ve Rusya gibi dev ülkeler ise petrol üreticisi olduklarından bu konudan iyice kazançlı çıkmışlardır. Bizce TUSİAD'ın bu konudaki teşhisleri tamamiyle doğru. Ancak yıllardır enerji politikamızı kimlerin petrole bağladığını ve bağlamaya devam ettiğini petrol üretimimizin kimlerin elinde olduğunu sormak gerek. Yıllardır A.E.T. ve petrol gibi tabulaşan konularda son günlerde sanayi kesiminde meydana gelen kıpırdanışları gördükçe insan Nasrettin Hoca'nın bindiği dalı kesmesi fıkrasını hatırlıyor. İlericiler ve demokratların yıllarca önce söylediği bazı gerçekler bugün kabul ediliyorsa bu bizce yerli tekelci burjuvazi ve ortaklarının çaresizliğinin bir ifadesidir.

Kitabın sonuna 4 tane özel bölümün eklendiğini ve bunların konularını yazımızın başında belirtmiştik. Bu yazıların TUSİAD'ı bağlamadığı söylendiği için bunların üstünde ayrıca durmayacağız, ancak yine de getirilen önerilerin şimdiye kadar yazılanlardan farklı olmadığını belirtmek gerek. Bu bölümlerden ihracatı

teşvik sorununda devalüasyona karşı çıkılması TUSİAD'da İstanbul sermayesinin ağırlığı konusundaki bir örnek olarak verilebilir. Yazıda bunun yerine gerçekçi kur uygulamaları isteniyor ve herhangi bir yüksek oranda devalüasyonun sosyal sorunlar doğuracağı, bunun yanında iç fiyatları arttıracığı belirtiliyor

SONUÇ : Bizce ele aldığımız konudan çıkarabileceğimiz en önemli sonuç emperyalizmle bütünleşmiş yerli tekelci burjuvazinin finansman ve pazar sorunuyla belirginleşen temel bir çıkmaza giridiğidir. Bu nedenle gitgide dışa bağımlılıklarını arttırmak isteyecek sınıfsal açmazlarını ve acizliklerini ortaya koymaktadırlar. Artık ekonominin sürükleyici kesimi haline gelen sanayi sektörü giderek artan bir ivme ile dışa bağımlılığını arttırmaktadır. Kendi içindeki çelişkileri de çözemeyen ve sorunu işçi ile memur

maaşlarını dondurmakla, köylüye destekleme alımlarında daha az para akıtılarak onu daha da yoksullaştırmakta bulan burjuvazi giderek kitlelerden tecrit olmakta ve üretici güçleri geliştirmeyerek onlara ayak bağı olmaktadır.

Yerli ve yabancı tekellerin bu ortak sömürüsü karşısında emekçi halkı oluşturan tüm kesimler ezilmekte ve sömürü giderek yoğunlaşmaktadır. Bu durumda devrimcilerle birlikte bütün ilerici ve demokratlara düşen güncel görev, her alanda örgütlenerek bilinçli kitle mücadelesi ile haklarına sahip çıkmak ve çarpık sanayileşmenin faturasını ödemeyi reddetmek şeklinde olacaktır. Başta işçi sınıfı olmak üzere tüm emekçi halk yığınlarının gücü hiç şüphesiz yerli ve yabancı tekellerin ve finans guruplarının sömürüsüne son vermeye yetecek ve ülkemizi emperyalist metropollerin sömürüsünden kurtaracaktır.

TİB Aylık Bülteni - Bir yıllık abone bedeli 24,— TL.
Posta pulu veya posta havalesi olarak gönderilebilir.

ÇIKIYOR

Genişletilmiş 2. Baskı

GÜNÜMÜZDE EMPERYALİST SÖMÜRÜ MEKANİZMASI

TİB Yayınları No : 9

MEVCUT YAYINLAR

No : 10 KAPİTALİZMDE KÂRIN KAYNAĞI ÜZERİNE

No : 12 YURTDIŞINDAKİ İŞÇİLER VE SORUNLARI

No : 13 TÜRKİYE'DE KADININ SOSYO - EKONOMİK DURUMU

No : 14 SINIFLI TOPLUM, DEVLET VE VERGİLER

SERMAYE NE İSTİYOR?

1976'nın ilk üç ayında en fazla göze çarpan olgulardan biri ve en önemlisi, sermaye çevrelerinin işçi sınıfına ve onun kuruluşlarına yönelttiği eleştiri ve saldırıların yoğunlaşması. Burjuvazinin sözcülüğünü yapan tüm kuruluşlar, hep birlikte, işçi sınıfının ekonomik - demokratik örgütleri olan sendikalara yükleniyorlar. Bunu yaparken, yakınmalarını iki ana konuda yoğunlaştırıyorlar. Bunlardan birincisi, Türkiye'deki ücret artışlarının çok yüksek olduğu ve fiyat artışlarından, en azından verimlilik artışlarından ilerde gittiği. Ülkedeki enflasyonun da bu ücret artışlarından kaynaklandığını ileri sürüyorlar. Yakındıkları ikinci konu ise, özellikle son yıllarda grevler nedeniyle uğranılan çalışma zamanı kaybının, onlara göre, ciddi boyutlara erişmiş olması. Örneğin, Türkiye İşveren

Sendikaları Konfederasyonu (TİSK) Genel Sekreteri Rafet İbrahimoglu 19 Mart 1976'da yaptığı bir basın toplantısında, «işçi ücretlerinin fiyat artışlarından daha yüksek bulunduğunu, grevler nedeniyle işgücü kaybının yüksek bir düzeye ulaştığını» ileri sürüyordu. (Cumhuriyet, 20 Mart 1976) Aynı kuruluşun Nisan başlarında yapılan Genel Kurul'una sunulan çalışma raporunda, «ücret artışlarının verimlilik gelişmeleri dikkate alınmaksızın geliştiği güzel bir şekilde oluşturulduğu ve bu durumun fiyatları olumsuz etkilediği» iddia ediliyordu. (Politika, 24 Mart 1976) Türkiye Ticaret Odaları, Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği'nce hazırlanan ve «Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı Genel Stratejisi Hakkında Tavsiye ve Teklifler» adlı raporda daha da

ileri gidiliyor ve şu görüş ortaya atılıyor: «İşçi ücretlerinin normal dışı yükselişi aslında istihdamı daraltmakta, döviz sarfiyatı gerektiren konularda ödemeler dengesini bozmakta, üretim ve yatırımları yavaşlatmakta, fiyat yükselmelerine ve enflasyona yol açmaktadır.» (Cumhuriyet, 30 Mart 1976) Görüldüğü gibi neredeyse Türkiye'nin tüm ekonomik sorunları ücret artışlarına bağlanıyor.

Sermayenin görüş açısı onun bu konudaki önerilerini de belirliyor. Herşeyden önce, ücretlerin dondurulması, en azından ücret artışlarının sınırlandırılması bu isteklerin başında geliyor. Bu yalnızca yerli burjuvazinin görüşü ve isteği değil. Emperyalist sistem içinde önemli bir yere ve işleve sahip olan IMF (Uluslararası Para Fonu) de, Mart sonunda hükümete gönderdiği bir raporda, Türkiye'deki enflasyonun önlenmesi için biran önce alınması gerekli en önemli önlemin ücret ve maaşların dondurulması olduğunu vurguluyor. (Cumhuriyet, 29 Mart 1976) IMF'in işe karışması, geçmiş ve Türkiye ekonomisindeki son gelişmeleri bilenler için şaşırtıcı, olmasa gerek. 1950'lerin ikinci yarısı ile 1970'lerin ortalarındaki gelişmeler arasında büyük benzerlikler var. 1950'lerde liberal bir dış ticaret politikası izleyen Türkiye, giderek büyüyen ticaret açıklarıyla karşılaşmış ve bu açıkları dış borçlanmalar yoluyla karşılama yoluna gitmişti. Ancak, 1955'den sonra hızla dış borçlanmanın sınırlarına erişilmiş ve Türkiye, 1958 Ağustos'unda, emperyalist ülkeler ve IMF gibi onların güdümündeki kuruluşlarla Paris'te iflas masasına oturtul-

muştı. Burada Türkiye, kendisine açılacak yeni krediler karşılığında, TL'nin değerini önemli ölçüde devalüe etmek ve içerik ve kapsamı alacaklı ülkelerce belirlenen bir «istikrar programını» uygulamaya zorunda bırakılmıştı. 1970'lerin ortalarında dış ödemeler alanında karşılaşılan güçlüklerin, tıpkı 1950'lerde olduğu gibi, kısa vadeli dış borçlanmayla karşılanması yoluna gidildi. Ancak, bu kaynakların sınırlarına erişilmiş olması, IMF gibi geleneksel dış borçlanma kaynaklarının önemini ve ağırlığını artırıyor. Türkiye'nin bu kaynaklardan yararlanması, sözkonusu kuruluşların istekleri doğrultusunda ekonomik önlemler alıp almamasına bağlı. IMF'in öneri ve istekleri bu açıdan bakıldığında anlam ve önem kazanıyor.

İç ve dış sermaye çevrelerinin bu istekleri sermaye partilerince de destekleniyor. Örneğin, bir başbakan yardımcısı, işçilerin ücretleri konusunda taleplerini aşırı olarak niteledikten sonra, «bu gidişe dur demenin zamanı geldi,» diyor. (Cumhuriyet, 22 Mart 1976) Bir bakan ise, «işçi ücretlerinde meydana gelen artışın hayat pahalılığına yol açtığını» söylüyor. (Cumhuriyet, 10 Şubat 1976).

Sermaye çevrelerinin istekleri, ücretlerin dondurulmasıyla bitmiyor. Daha geniş kapsamlı istekleri, Türkiye'deki çalışma hayatını düzenleyen yasaların değiştirilmesi çevresinde toplanıyor. Çünkü, onlara göre, «toplu sözleşme düzeni, sendikal düzen... işletmeleri kökünden sarsacak ve ülkemizin sosyal ekonomik yapısına büyük yaralar açacak yönde gelişme göstermektedir.» (Cumhuriyet, 4 Nisan 1976) TİSK Genel Sekreteri ise bu konuda şunları söylüyor: «Çalışma mevzuatımız başlangıçtan be-

ri daima tek yanlı ve işçi yararına düşüncelerle düzenlenmiştir. Aynı durum sendikalar ve toplu sözleşme mevzuatında da görülmekte ve bütün hükümler denge prensibinden uzaklaştırılarak işçi kesimini himaye anlayışına dayandırılmış bulunmaktadır.. Buna karşılık, işveren hakları kademe kademe kısıtlanarak sosyal barışın ilk şartı olan işveren-işçi dengesi önce mevzuat tarafından bozulmuştur.» (Cumhuriyet, 20 Mart 1976) Ege Sanayi Odası Başkanı ise, «bugünkü uygulama ile toplu pazarlık daima işçi yararına işleyen bir mekanizma olmuştur,» diyor. (Politika, 8 Mart 1976) Gidererek, bu anlayışın, «Anayasamızda yer almış bulunan ve hiçbir zümreye veya sınıfa imtiyaz tanınamayacağını dile getiren amir hükme aykırı düştüğü» bile iddia ediliyor. (Politika, 28 Mart 1976) Sermaye çevreleri bu nedenlere dayanarak, işçilerin yararına ağırlık veren (!) bu sistemin kendi lehlerine ve «ülkemizin sosyal ve ekonomik şartlarına uygun bir biçimde» değiştirilmesini istiyorlar. Kıdem tazminatına, referanduma, haftada iki gün tatile karşı çıkmaları da buradan kaynaklanıyor. Bu tür istekleri değerlendirmeden önce, bunların altında yatan iddiaların geçerliliğini belirlemek, sermayenin niyetlerini, amaçlarını ortaya çıkarmak açısından zorunlu.

Ücret artışlarının fiyat artışlarından fazla olduğu ve enflasyona yolaçtığı görüşünün geçerli olmadığı, çok yüzeysel bir çözümleme ile ortaya çıkarılabilir. Her şeyden önce, Türkiye imalat sanayiinin yapısını hatırlamakta yarar var. Çünkü, DPT'nin bir araştırmasına göre, imalat sanayiinde, maliyetler içindeki ücret payı oldukça düşük. Bu pay, orman ürünlerinde % 6, tütün mamullerinde,

alköllü içkilerde, gıda sanayiinde ve ulaştırma araçlarında % 10, makina yapımında % 11, lastik ve plastik ile kimya ve ilaç sanayilerinde % 12, deri mamulleri ile demir dışı metallerde %15, metal ürünlerinde % 22 gübrede % 23 düzeyinde. Bu denli önemsiz bir maliyet kalemindeki artışların Türkiye'de görülen ölçüde hızlı enflasyona neden olması olanak dışı. Öyleyse, fiyat artışlarının kaynağını başka yerlerde aramak gerek.

Kaldı ki, Türkiye'nin 1970-75 deneyimi de sermaye çevrelerinin yanlışlığını ortaya koyuyor. Tabloda görüldüğü gibi, önemli fiyat artışlarına sahne olan 1971, 1972 ve 1975 yıllarında ücret artışları fiyat artışlarının gerisinde kalmış. Sözün kısası, gerçek ücretler, yani ücretlerin satın alma gücü gerilemiş. Sermaye çevrelerinin ücret artışlarından yakınmalarının 1975 gibi gerçek ücretlerin gerilediği bir yılı izlemesi oldukça düşündürücü. Bunların «asgari ücret»in yeniden saptanmasına ilişkin çalış-

malarla birlikte yoğunlaşmasını, sermaye çevrelerinin asgari ücrette önemli artışları, önleme çabasının bir parçası olarak görmek mümkün.

Bir de, Tabloda 1970 - 75 arasında gerçek ücretlerdeki artışın % 5 düzeyinde kaldığı görülüyor. Bunun, sözkonusu dönemdeki kişi başına gelir artışının çok altında kaldığı açık. Orneğin, 1970 - 75 arasında cari fiyatlarla kişi başına gayri safi milli hasıla % 215'lik bir artış gösterdiği halde, cari ücret artışı % 131 düzeyinde kalmış. Bütün bunlar, 1970-75 döneminde gelir dağılımında işçiler aleyhine önemli bir değişimin olduğunu gösterir. Nitekim, 1976 programında da üçüncü plan döneminde «yüksek fiyat artışlarının, gelir dağılımını tasarruf oranı yüksek gruplar lehine» değiştirdiği belirtiliyor. (Cumhuriyet, 2 Şubat 1976); Burada, «tasarruf oranı yüksek gruplar» ile işçilerin kastedildiği açık.

TABLO

1970 - 1975 DÖNEMİNDE CARİ VE GERÇEK ÜCRETLER

Yıllar	Cari Ücretler Geçinme Endeksi		Gerçek Ücretler			
	Yıllık Artış	Yıllık Artış	Yıllık Artış	Yıllık Artış		
Endeks	(%)	Endeks	(%)	Endeks	(%)	
1970	100,0	—	100,0	—	100,0	—
1971	111,3	11,3	116,5	16,5	95,5	— 4,5
1972	124,2	11,6	131,8	13,1	94,2	— 1,4
1973	154,0	24,0	152,8	15,9	100,8	7,0
1974	193,3	25,5	178,0	16,5	108,6	7,7
1975	230,8	19,4	219,9	23,5	105,0	— 3,3

(x) DİE'nin 11 ile ait tüketici fiyat endeksleri, her ilin nüfusuna göre ağırlıklandırılarak bulunmuştur.

Kaynak : ANKA, **Günlük Ekonomik Bülten**, c. VII, n. 13, 17 Mart 1976.

Öyleyse, fiyat artışlarının nedenini ücret artışlarında değil, örneğin, Türkiye imalat sanayiinin tekelci yapısında, dışa bağımlılığı nedeniyle ithal girdilerindeki fiyat artışlarında, özel kesim yararına çalışan kredi mekanizmasının işleyişinde aramak gerek.

Sermaye çevrelerinin grevler nedeniyle ekonominin önemli kayıplara uğradığı yolundaki iddiasının geçersizliği de ortada. Dr. Ümit Şenesen'in yaptığı bir araştırmaya göre, grevler nedeniyle kaybolan zamanın toplam çalışma zamanına oranı 1960 - 69 arasında ABD'nde % 0,17 iken 1975 yılında Türkiye'de % 0,01 düzeyinde idi. Daha açıkcası, 1975'de Türkiye'de grevlerde geçen zaman 8 saatlik bir iş gününde, çalışan kişi başına 3,3 saniye idi. («İşverenlerin Büyüttüğü.» Cumhuriyet, 12 Nisan 1976) Nitekim, işverenlerin verdiği rakamlar da bu sonucu doğruluyor. TİSK 1975 çalışma raporuna, göre, 1974 yılında grevler 150 milyon TL'lık katma değer kaybına yolaçmıştır. (Milliyet, 25 Mart 1976) Bu kaybın, 1974 yılı gayri safi milli hasılasının (420,9 milyar TL) % 0,04'üne eşit olması, burjuvazinin iddialarının geçersizliğini kanıtlamaktadır.

Bütün bunlar gösteriyor ki, bu tür geçersiz iddia ve suçlamalara dayanılarak işçi sınıfının uzun mücadeleler sonucu elde ettiği hakların kısıtlanması, giderek ortadan kaldırılması amaçlanıyor. Bunun ekonomik nedeni açık: sermaye sınıfı önemli boyutlara ulaşan bir finansman sorunu ile karşı karşıya. Örneğin, TÜSİAD'ın yaptığı bir araştırmaya göre, teşvik belgesi almış projelerde büyük ölçüde özkaynak ve finansman darlığı çekilmektedir.» (Milliyet, 9

Nisan 1976) Bu darlığı gidermenin ve sermaye birikimini hızlandırmanın en etkili ve dolaysız yolu sömürü oranını arttırmaktan geçiyor. Bu nedenle de, işçi sınıfının ekonomik mücadelesinin sınırlanması gerekiyor. Örneğin, Ege Sanayi Odası Başkanı Yılmaz Adıgüzel, devletin, kapasite düşüklüğüne yolaçan, üretimi pahalılandıran ve üretimde kısımlara yolaçan engelleri süratle giderme çabalarını en kısa zamanda bulmasını istemiştir. Boykot, grev gibi güçlüklerin ortadan kaldırılması gerektiğini ileri sürmüştür. Ancak o zaman üretim düzeninin kurulabileceği görüşünü savunan Adıgüzel, böylece işletmelerimizin dış rekabete açılmaktan korkmamacaklarını da öne sürmüştür. (Vatan, 20 Nisan 1976) Görüldüğü gibi, dışarıyla rekabet işe karıştırılarak, sermayenin isteklerine saygınlık kazandırılmaya çalışılıyor. Son sıralarda, Türkiye'nin AET üyeliği sorununun bizzat sanayiciler tarafından tartışma alanına getirilmesini bu açıdan değerlendirmek gerek.

Bir de, sermaye çevrelerinin işçi sınıfının giderek artan bir ölçüde politik mücadeleye girmesinden rahatsız olduğu anlaşılıyor. TİSK Başkanı Halit Narin, bu rahatsızlığı açık seçik dile getiriyor: «Toplu sözleşmeler, çarpık ideolojilere ve sınıf kavgasına hizmet etmekte kurtarılmalıdır. (Vatan, 13 Mart 1973). Burada yapılmak istenen, işçi sınıfını politik mücadeleden soyutlayarak, sınırları daraltılmış ve etkinliği büyük ölçüde sınırlandırılmış bir ekonomik mücadele içine hapsedmekten başka birşey değil. Sermaye çevrelerinin bu oyunlarının boşa çıkarılması, esas olarak, işçi sınıfının önümüzdeki dönemde vereceği mücadeleye bağlı olacak.

DÖVİZE ÇEVİRİLEBİLİR MEVDUAT ÜZERİNE

Son iki yılda giderek büyüyen dış ticaret açığını kısmen olsun karşılamak amacıyla 1975 başlarında yeniden düzenlenen Döviz Çevrilir Mevduat (DÇM) hesabı ilk kez 1967 yılında uygulanmaya başlanmıştı. Buna göre, Türkiye'de ikamet eden veya etmiyen, gerçek ya da tüzel kişiler lehine, Türkiye'ye getirilmesi zorunlu olmayan dövizler karşılığında Türkiye'deki bankalarda dövizle çevrilebilir TL mevduat hesabı açılabilecekti. Böyle bir uygulamaya gidilmesinin nedenine gelince; bilindiği gibi ülkemizde kambiyo denetlemesi oldukça sıkıdır. Bunun sonucunda Türkiye'ye çeşitli şekillerde gelen dövizlerin yeni den dışarıya yollanması çok güçtür. Oysa, yine biliniyordu ki özellikle yurt dışındaki işçilerimiz belli bir gereksinme anında kolayca kullanabilmek için, dövizlerini yurt dışındaki bankalarda tutmaktadırlar. Başlangıçta işçi dövizlerini yurt içine sokabilmek, Türkiye'deki bankalarda bu dövizleri tutabilmek için DÇM hesapları uygulamaya konulmuştu. Fakat özellikle 1969 yılından sonra, Türkiye'nin döviz sıkıntısı arttıkça Maliye Bakanlığı kredi darlığından ve faiz hadlerinin yüksek olması nedeniyle de, kredi pahalılığından hoşnut olmayan iş adamları ve bazı büyük bankaların da baskısıyla, DÇM hesaplarını döviz sıkıntısının giderilmesi amacıyla kullanmaya başladılar. Böylece, bu hesaplara yurt dışındaki yabancı finans ve ticaret kurumlarının da para gönderilmeleri ve bu paralar karşılık gösterilmek yoluyla Türkiye'deki iş adamlarına kredi verilmesi yolu açılmış oldu.

Söylediklerimizi bir örnekle açıklayalım. Türkiye'deki iş adamı (İ), 10 milyon TL'lik bir krediye gereksinmektedir. Türkiye piyasasında bu krediyi bulmak zor olduğundan ve faiz hadlerinin de yüksek olması gibi nedenlerle Avrupa para piyasasına yönelir. İş adamı (İ), oradaki para sahipleri ile görüşür ve söz gelimi 1 milyon dolarlık bir kredi anlaşması imzalar. Bu para (B) bankasına dövizli mevduat hesabı olarak gelir. Bu dövizlerin vade sonunda geriye gönderilmesi devlet güvencesi altındadır. Faizleri için de aynı durum söz konusudur. Böylece, iş adamı (İ) hoşnut olmuştur. Düşük faizle istediği krediyi almış ve Türkiye'deki yüksek kâr olanağı olan alanlara yatırmıştır. Dışardaki para sahibi hoşnuttur, dışarıdakine oranla, yüksek faiz almıştır, aşağıda açıklanacağı gibi kâr garantisi nedeni ile deva lüasyondan çekinmemektedir. Aracı banka hoşnuttur, hiçbir iş yapmadan komisyonunu alacaktır. Hazine de, kısa vadede, kısa vade için de olsa döviz sıkıntısını çözümlendiği için hoşnuttur. DÇM hesabının getirdiği avantajlara gelince;

a) Türkiye'deki yetkili bankalar konvertibl dövizler karşılığında DÇM hesabı açarlarken dövizin kaynağını araştırmazlar.

b) Bu hesapların işleyişinden doğabilecek kambiyo kâr ve zararları devletçe karşılanır. Yani, devalüasyon vb. gibi para operasyonları nedeni ile karşılığı açılan hesabın TL karşılığında herhangi bir azalma olursa, bu fark ve azalma derhal yeni para kurlarına göre düzenlenir ve hesap sahibi bir kayba maruz kalmaz.

c) Bu hesaplardaki para ile işleyecek, faizler, istenirse, yurt dışına transfer edilebilir.

d) Bu heaplardan, hesap sahibine ödemede bulunulabildiği gibi, ayrıca, hesap sahibinin gösterdiği yurt dışındaki gerçek ve tüzel kişilere de transfer yapılabilir, yurt dışındaki kişilere çek ve efektif satılabilir, kredi veya teminat mektubu (T.C. Merkez Bankası'nca) verilebilir.

e) DÇM hesabından yurt dışındaki kişilere döviz olarak ödemede bulunulabileceği gibi, Türkiye'deki kişilere de Türk parası ödenebilir. TL ile çek verilebilir, kredi veya teminat mektubu verilebilir.

f) Yurt içindeki bankalar, yurt dışındaki kuruluşlar ile firmalardan sağlanan kredilerle yurt içindeki bankalarda açılan DÇM hesaplarına dayanarak yerli girişimcilere hesabın % 75'ine kadar döviz ve % 25'ine kadar TL kredi açabilir. Ama, 8 Mayıs 1975 de çıkarılan bir karar ile bu sınırlar da kaldırılmış ve bankaların diledikleri oranda kredi vermeleri sağlanmıştır

Bu liberal koşullar sağlandıktan sonra, DÇM hesaplarında küçümsemeyecek yükselmeler görüldü. 26 Mayıs 1975'de 120.4 milyon dolar tutan DÇM mevduatı, bir ay içerisinde, yani 27 Haziran 1975'de 425,8 milyon dolara ulaştı. Yıl sonunda ise, 19 Aralık 1975'de 956,7 milyon dolara yükseldi. Dış ticaret açığının 3,3 milyar dolar civarında olduğunu gözönüne alırsak DÇM hesaplarının, dış ticaret açığının % 29'unu karşıladığını görürüz. MC hükümeti açığın birini kapatmak isterken, başka açıklara neden olmaktadır. 1975 yılında gözlemlenen DÇM artışlarının nedenleri nelerdir? İlk, özel bankalar, 8 Mayıs 1975 tarihli kararla kendilerine tanı-

nan, DÇM hesaplarına diğer mevduata uygulanan faiz oranlarının % 1,75'ine kadar fazla faiz verebilme hakkını aşarak % 4-5 fazla faiz ödemişlerdir. Bu, dış kredi fonlarının Türkiye'ye akışı için bir teşviktir. Kamu bankaları ve bazı özel bankalar kararnamede açıkça belirtilen % 1,75'lik faiz farkının üzerinde bir faiz veremediklerinden, DÇM hesapları 1976 yılı Nisan ayına göre, % 70 oranında 3 büyük bankada toplanmıştır. Toplam DÇM dövizlerinin geri kalan % 30'u ise döviz pozisyonu bulunduran 19 bankaya dağılmıştır. DÇM büyüklüklerine göre ilk üç sırayı tutan bankalar, İş Bankası, Akbank ve Yapı ve Kredi Bankasıdır. Bu bankaların hangi kesimlere hitap ettiği, gözönünde bulundurularak dövizlerin kimler tarafından, nerelerde kullanıldığı kolayca kestirilebilir. Bu dövizler, salt tüketim malı ve temel girdi ithalatında, fiyatlarının artmamış görünmesi için kullanıldığından, ülkenin geleceği ipotek altına alınıyor, demektir.

Yukarıda, T.C. Merkez Bankasının DÇM hesapları karşılığında teminat mektubu verebilme durumuna değinmiştik. Açık ki, kredi mektuplarından yurt dışındaki işçilerden çok sanayiciler, tüccarlar, ihracatçılar, ithalatçılar ve yabancı şirketler ile spekülörler yararlanacaklardır. DÇM içinde % 10'u bulan işçi dövizlerinde, yurt dışında kölelik koşullarında çalışmaya gönderdiğimiz işçilerimizin dövizleride, böylesi kişilerin amaçları için kullanılacaktır.

Son olarak da DÇM hesaplarının yurt ekonomisi üzerindeki etkilerine değinelim. Yukarıda belirtildiği gibi, 8 Mayıs 1975 tarihli bir kararla, döviz hesaplarına karşılık bankaların açabilecekleri döviz ve TL kredileri üzerindeki % 75 ve % 25'lik sınırlar kaldırıl-

mıştı. Böylece bankalardaki döviz mevduatları krediye dönüştürülebilir bakımından, bankaların normal mevduatları niteliğine büründü. Buna göre döviz mevduatlarına karşılık bankaların yaratabilecekleri kredi hacmini sınırlayan tek etken bankaların normal kanuni ihtiyat oranları kalmaktadır. Böylece ihtiyat oranı 0,25 ise, örneğin 1,2 milyar dolarlık döviz mevduatı ile bankalar sistemi 4,8 milyar dolar ya da 72 milyar liralık kredi (para) yaratabileceklerdir. Para hacminin bu denli artışı da var olan enflasyonist baskıları daha da arttıracaktır. (Bu etkenden korkan MC, Nisan 1976 da çıkan bir kararla, bu kredileri yeniden kısıtlama kararı almıştır.)

İkinci olarak da, DÇM hesaplarına devletçe sağlanan kur garantisinin sonuçlarına değinelim. Yine, yukarıda değinildiği gibi TL'nin devalüe edilmesinden mevduat sahiplerinin uğraması muhtemel kayıplar, Merkez Bankasınca karşılanacaktır. Örneğin, 15 Mart 1976 tarihinde yapılan % 3,3'lük devalüasyon ile bir doların değeri 15,50 TL'ye çıkarılmış, bunun sonucunda da o tarihte 1,186 milyon dolar olan hesap bakiyesine göre Merkez Bankası

$1,186 \times 15,50 \times 0,033 = 606,63$ milyon liralık bir zarar sokulmuştur.

Bu, mevduat sahiplerinin, yani tüccar, sanayici ve yabancı spekülâtörlerin kazancıdır.

Kâr garantisinin, Avrupa para piyasalarından Türkiye'ye kısa vadeli serbest fonların akışı üzerinde önemli bir etkisi olacaktır ve spekülâtif akımları kamçılacaktır. Devalüasyon beklentisi olduğu sürece, devalüasyon öncesinden DÇM hesabına para yatırılması mevduat sahiplerine devalüasyon ile (windfall gain) «beklenmeyen, ani kazanç» sağlayacak, yani spekülâtif akımlar teşvik edilecektir.

MC hükümeti ve onun maliyesi, yanlış bir ticaret politikası, özellikle tüketim malları ithalatını körükleyen dış ticaret ve kur politikası, tek yönlü kredi uygulaması sonucu olarak tükenen döviz rezervlerine karşılık, Türkiye'yi kısa vadeli (6 ay veya 1 yıl) döviz borçları altına sokmaktadır.

Dış ticaretteki açıkları başka açıklar sağlayacak borçlarla gidermeye çalışmak MC'nin «benden sonra tufan» zihniyetini benimsemiş olduğunu göstermektedir.

YARARLANILAN KAYNAKLAR :

Tolgay ÇAVUŞOĞLU, ODTÜ Gelişme Dergisi Özel Sayısı
Ertan Bener, Özgür İnsan, Aralık 1975.

Ara Malları Sanayiine Yönelme Girişimi ve Bırakıp Giden Yabancı İlaç Firmaları

Geçenlerde Vehbi Koç'un başkanlığında toplanan, Türk Sanayicileri ve İş Adamları Derneği (TÜSİAD) «Ara ve yatırım malları sanayilerinin kurulmasını» sağlayacak yeni sanayileşme tedbirleri alınmasını önermiştir. Bu önerilerden aşağıda bulunan ikisi üzerinde önemle durmak gerekir.

«a) Türkiye'nin ithalat ikamesi konusundaki tecrübeleri değerlendirilerek, yeni bir aşamada ara malları ve yatırım mallarında ithalat ikamesinin ve ihracata yö-

nelik sanayileşmenin hızlandırılması,

b) Üretim ve pazar konusunda yabancıların sahip oldukları teknoloji ve know - how'ın en iyi şekilde kullanımına imkan verecek belirli süreli bir lisans ve yabancı sermaye politikasının ve uygulanmasının açıklığa kavuşturulması». (Milliyet/10 - 4 - 1976)

Emperyalist - kapitalist sistemde, önceleri üretim faaliyetleri alanında şöyle bir uluslararası iş bölümü söz konusuydu: Bir tarafta sanayi mamülleri üreten gelişmiş metropol ülkeler, öte yanda bu ülkelere her türlü ilk madde temin eden uydu ülkeler. Günümüzde buna, her hangi bir üretim dalında üretim sürecinin değişik aşamaları arasında uluslararası bir iş bölümü (üretim sürecinin değişik aşamalarının değişik ülkelere paylaştırılmasını gerektiren bir iş bölümü) eklenmiş durumda. Bu yeni iş bölümü düzeninde, uydu ülkelerin metropollerin bırakmaya başladıkları tüketim sanayilerini ve hatta bazı ara malları sanayilerini kurmaları olanak dahilinde. (Metropollerin bu sanayileri ihrac etmelerinin baş nedeni başka sanayilerde görülen teknolojik gelişmeler nedeniyle bu sanayilerin görece olarak kârlılıklarını yitirmesidir. Örneğin, yatırım malları sanayinin-yani makine yapan makinaları üreten sanayinin getirdiği kâr, tüketim sanayininin kârından çok daha yüksek. Yatırım malları sanayii ürünlerinde daha çok birikmiş emek - bir bakıma aynı anlama gelen - daha ileri teknoloji var. Ayrıca bazı sanayilerin doğa kirlenmesine yol açması bu sanayilerin ihrac edilmesinde rol oynayan ikincil bir etken. Örneğin, demokratik geleceğin güçlü olduğu Avrupa ülkelerinde çalışan kitlelerin baskısı burjuva hükümetlerini bu konuda

çeşitli önlemler almaya itiyor. Bu önlemler ise çoğunlukla o sanayilerde maliyetleri yükseltiyor.)

Bu genel çerçeveden Türkiye özeline bakarsak emperyalist -kapitalist sistemle bütünleşmiş, tekelci sermayenin sözcülüğünü yapan organlardan biri durumunda olan TUSİAD'ın önerilerini değerlendirmek çok daha kolay olacaktır.

İstatistikler, Türkiye'de, özel kesimin tüketim sanayilerinde büyüme sınırının sonuna yaklaştığını göstermekte. Nedenleri ise şöyle sıralanmakta : «tüketim sanayiindeki özel kesimin genişleme hızının yavaşlaması, mevcut gelir bölüşümünde üretilen malların alıcılarının hızla arttırılmamasından ileri gelmektedir. Tüketim sanayiinde özel kesimin karşılaştığı bu sorun, bir yandan, yaygın bir reklam kampanyası ile taksitli satışları geliştirme politikalarına öncelik verilmesine yol açmaktadır. Diğer yandan da, tüketim sanayii alanında kamu kesiminin genişlemesi durdurularak, tüketim sanayileri bütünüyle özel kesime bırakılmaktadır. Ancak bütün bu önlemlere rağmen üretilen tüketim mallarına pazar bulmak gittikçe zor bir hale geldiği için, doğal olarak tüketim sanayiinin genişleme hızı giderek yavaşlamaktadır» (Cumhuriyet, 22/11/1975)

Bu durum karşısında, tekelci sermaye, yatırım ve ara malları sanayilerine el atmak zorunluluğunu duymaktadır. Ancak bu sanayiler daha büyük finansman kaynakları gerektirmenin yanında, dış pazarlarda daha küçük rekabet şansına sahip bulunmaktadır. Bu özellikle yatırım malları için söz konusu. Nitekim bu alanların çoğu hâla metropoller için kârlı durumdadır. Yanlız, son günlerdeki gelişmeler, metropollerin uydu ülkelere bazı «ara malları sanayii-

leri»ni bırakma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Geçenlerde İstanbul'a gelen ve İstanbul Sanayi Odasında bir konuşma yapan Hamburg Üniversitesi profesörlerinden Dr. H. Jacop'un bu konudaki görüşleri şöyledir; «Federal Almanya'daki ara malı sanayii işletmelerinin yaptığı işler niçin Türkiye'deki işletmeler tarafından yapılmazın? Kanımızca bu yöndeki bir çalışmada Türkiyede başarılı olabilecek bir çok işletme mevcuttur. Böyle bir işbirliği neticesinde maliyet avantajları ve güvenli sürüm olanakları verimli bir şekilde birleştirilebilir.» (Politika, 9/4/1976). Yine başka bir Alman, Federal Almanya Büyükelçisi Dr. Gustav Adolf Sonnenhol, TÜSİAD'ın «Türk Ekonomisi» üzerine ocak ayı içinde yaptığı toplantıda sunduğu tebliğde şöyle demektedir. «Hükümetimin politikası bellidir: Sanayi imalatımızın bünyesinde, gelişmekte olan ülkeler lehine bir değişiklik yapılmasını tasvip etmekte ve bu nedenle bu ülkelerde yapılan yatırımları teşvik etmekte, bu ülkelerden daha çok işçi almak yerine sanayiye ve buna bağlı olarak modern teknoloji ve know - how'ın işsizlik hüküm süren ülkelere transferine yardımcı olmaya amadedir.» (Ayrıntılı Haber, 21.1.1976)

Diğer yandan CHP Genel Başkanının SPD (Alman Sosyal Demokrat Partisi) lideri Brandt'ın konuğu olarak gittiği Federal Almanya'da ortaya attığı, batı teknolojisi ile Arap - petrol - dolarını Türkiye'de birleştirmeyi amaçlayan «Halka Kuramı»na Adalet Partisi bir değişiklikle karşı çıkmaktadır. Bu Alman sermayesinin ve teknolojisinin Türkiye'de istihdam edilemiyen emekle birleştirilmesidir. Bu öneri Prof. Dr. H. Jacop'un ve Federal Almanya büyükelçisi Dr. Gustav'ın konuşmalarıyla çakışmaktadır.

Halka kuramının bu yeni türü petrol zengini Arapların ortaklığını gerektirmediği için Batı Almanyanın daha çok işine gelmektedir. Türkiye'nin dış ticaret istatistikleri Batı Almanya'nın Türkiye'ye karşı olan ilgisini somutlaştırmaktadır. «Batı Almanya ile yapılan dış ticaret Türkiyenin toplam dış ticaret hacmi içinde yüzde 22'lik bir paya sahiptir. Bu pay yıldan yıla artmaktadır.» (Cumhuriyet, 16/4/1976)

TÜSİAD'ın 2. önerisi yabancıların sahip oldukları teknoloji ve know - how'ın en iyi şekilde kullanımına imkan tanıyacak lisans politikasının açıklığa kavuşturulmasıydı. Örneğin lastik sanayii bu alanda büyük gelişmeler kaydetti. 1972'den sonra ilaç sanayisinde de yavaş olmakla beraber benzer bir oluşum görmekteyiz. Bilindiği üzere, metropollerin en kârlı buldukları alanlardan birisi ilaç sanayiidir. Emperyalistler ve onlarla bütünleşmiş yerli tekelci sermaye ilaç fiyatlarını yüksek tutmakla, milyonlarca emekçinin sırtından milyonlar kazanmaktadırlar. İlaça olan tüketici talebinin esnekliği sıfırdır, yani ilaç fiyatlarında meydana gelen bir artış, ilaç talebini azaltmaz. Çünkü ilaç herhangi bir başka malla ikame edilemez.

Üstelik ilaç tüketiminde hızlı bir artış gözlemlenmektedir. Hızlı kentleşme ve kırsal kesimde yaşayanların kentteki yaşamdan haberdar olup daha uzun yaşayabilme olanaklarının olduğunun bilincine varmaya başlamaları ilaç talebinde görülen artışın baş nedenidir. «Yabancı sermayenin en fazla ilgi duyduğu alanlardan birinin ilaç sanayii olmasının ardındaki gerçek budur. Türkiye'ye 1954 yılında gelen yabancı sermayenin % 14,8'i, 1955 yılında % 10,8'i 1956 yılında % 13,5'i, 1957 yılında %32,2 si, 1958 yılında % 22,7'si, 1959'da

% 16,8'i, 1960'da % 36,7'si, 1961'de % 8,0'i, 1963'de % 18,0'i, 1964'de % 55,3'ü, 1965'de % 5,9'u, 1966'da % 2,1'i, 1967'de % 3,9'u, 1968'de % 6,0'sı, 1969'da % 1,1'i, 1970'de % 2,5'i, ve 1971'de % 0,3'ü ilaç sanayii kesimine gitmiştir» (TİB yayınları. İlaç Dosyası, No. 11, S. 20).

Bugünlerde yabancı ilaç firmalarından bazıları fabrikalarını yerli firmalara devrederek gidiyorlar. Son olarak Abbott ve Squibb firmaları Türkiye'deki fabrikalarını ve şimdiye değin ürettikleri ilaçların üretme hakkını Fako firmasına devrettiler. Bu tür olaylar ve 1972'den sonra yabancı sermayeli şirketlerin ilaç üretimindeki paylarının azalması ilaç alanında emperyalist sömürünün azaldığı şekilde yorumlanmamalıdır. Emperyalistlerle yerli tekeli burjuvazinin bütünleşmesi sadece ortak yatırım yoluyla olmaz. Bütünleşmenin diğer yöntemleri lisans, patent, know-how anlaşmaları ile hammadde ve diğer girdiler açısından uluslararası tekele bağımlı olmaktadır. Üstelik Fako firmasının sahibi Kaya Turgut'un da dediği gibi «bu firmalar, özel kararnamelerle kurulmuşlardır ve üretecekleri ilaçlar bellidir. Yeni ilaçları üretebilmek için izin almak zorundadırlar. Çoğunlukla geciken bu izinler, firmaların mal yenileme şansını azalmaktadır. Öte yandan bu firmalar gene kuruluş kararnameleri gereğince sermaye arttırımına gidememektedirler. Bu durumda, gerekli finansman olanaklarından yoksun kalmaktadırlar.» (Politika/5.4.1976).

Söz konusu olan yabancı tekeller sömürü alanlarını olduğu gibi yerli firmalara bırakıp gitmekte ve doğrudan sömürüyü bırakmaktadırlar. Yerli firmalara fabrikalarını ve ürettikleri ilaçların patent hakkını devrettiler. Yerli firma bu tekellerle yaptığı patent

anlaşmasının karşılığında kendilerine belli bir döviz ödemesi yapacaktır. Lisans ve patent anlaşmaları yolu ile uluslararası tekeli sermaye bağımlılığın sonuçlarından en önemlisi de budur. Örneğin «Türkiye'de 1972 yılında üretilen 1 milyar 750 TL. değerindeki ilacın 1 milyar 49 milyon TL'lik kısmı yerli firmalarca üretilmekte, bu yerli üretimin % 85'i çokuluslu ilaç firmalarına lisans ve patent anlaşmaları ile bağlı bulunan işbirlikçi firmalarca gerçekleştirilmektedir.

Bu yerli üretimin (1 milyar 49 milyonun) % 85'i, 891 milyon ettiğine göre, royalti olarak % 5 ödendiği varsayımı ile 1972 yılında da yabancı tekellere 45 milyon TL. civarında döviz ödemesi yapılmıştır.» (İlaç Dosyası, TİB Yayınları, No: 11, s. 29).

Üstelik yabancı tekeller için doğrudan yatırım yerine bu tür ilişkiler daha çok tercih edilebilir niteliktedir, çünkü bir çok bürokratik engelleme bu tür ilişkiler sayesinde ortadan kalkmaktadır. Örneğin 'Milli' bir firma yeni ilaçların üretimine başlama konusunda ve sermaye arttırımına gitme konusunda Fako firmasının sahibi Kaya Turgut'un belirttiği gibi yabancı firmalara göre daha fazla hareket serbestisine sahiptir. Sermaye arttırımına giden bir 'milli' firmanın patent anlaşması yaptığı uluslararası tekele daha fazla döviz ödemesinde bulunacağı açıktır. Herhangi bir ilacın türevlerinin ya da yeni bir takım ilaçlarının üretimine başlamak isteyen 'milli' firmanın yine lisans ve patent anlaşmaları yolu ile şimdiye değin ilişkide bulunduğu uluslararası tekellere başvuracağı açıktır. Çünkü bu konuda kendi teknolojisini üretmemiştir ve ilaç üretiminde girdi olarak bazı hammaddelerini üretecek organik kimya sanayiini geliştirmemiştir. Dolayısı ile çokuluslu tekeller

'milli' firmalarla benzeri ilişkiler kurarak daha fazla hareket serbestisine kavuşmaktadırlar. Üstelik hükümetler de kamu oyununda 'yabancı'lara ödün verme durumuna düşmekten 'geçici' olarak

kurtulmaktadır. Ama uluslararası tekellerin sermayenin ve yerli ortaklarının bu oyununu tüm çalışan emekçi halk kitlelerin, işçi sınıfı öncülüğündeki demokratik iktidarı bozacaktır.

Türkiye'de Ulaşım Politikası

Osmanlı İmparatorluğu, yayıldığı geniş alanlarda modern sanayinin ihtiyacı olan petrol, kömür, zımpara gibi en önemli maddelere sahip oluşu nedeniyle önemli bir hammadde kaynağı durumundaydı. Batı kapitalizminin gereksinmelerini karşılayacak bir biçimde Osmanlı İmparatorluğu pazarının ve hammadde kaynaklarının ele geçirilmesi de dış güçlerin belli başlı hedeflerinden biriydi. Osmanlı Devleti bu niteliklerinin yanı sıra, jeopolitik önem de taşımaktaydı.

Birinci Dünya Savaşından önce Osmanlı İmparatorluğundaki yabancı yatırımlar daha çok yeraltı ve yerüstü kaynaklarını sömürebilmek için modern ulaşım alanına yönelik altyapı yatırımlarıydı.

«...ulaşım alanındaki yatırımlar iki ayrı hedefe cevap verdikleri için özel bir niteliğe sahiptir. Bizzat üretime ve ülkedeki üretim güçlerine el koyup onları kendi çıkarları doğrultusunda gütmekte zorluk çeken emperyalist mihraklar, üretimi daha kolayca çeki-düzen vermeye ve sırası gelince de nüfuz altına alınmaya elverişli kılan bir ulaşım altyapısı yaratmayı denerler..» (1)

Bu alana yönelik yabancı sermayenin çok az bir kısmı liman donatımında, geri kalan kısmı ise demiryollarında kullanılmaktadır. Yabancı sermaye o devirde karayollarına ilgi göstermemiştir. Av-

rupa ülkeleri için Osmanlı İmparatorluğunda demiryolu inşaatı son derece kârlı ve risksiz yatırımlardır. Bunun yanında,

«.. asıl çekici gelen şey, hiç şüphesiz kilometre teminatıdır. Her yıl devlet bütçesine on milyonlarca kuruşa mal olan bu ek borç demiryolları şebekelerinin inşaatı ve işletmesinde bir yığın saçmalıklar doğurur.» (2)

1898 yılında Osmanlı Duyun-u Umumiye İdaresi tarafından, kilometre teminatı olarak toplanan meblağ 760 bin Osmanlı lirasına ulaşır. (3) Bu da yatırım yoluyla sömürünün garantisidir.

Avrupa devletleri, demiryolu imtiyazı elde etmek için Osmanlı İmparatorluğunun içinde bulunduğu ağır mali durumdan yararlanmış, kredi karşılığı demiryolu imtiyazı almışlardır. Her iki olgu da, Osmanlıların Avrupa'ya olan ekonomik ve siyasal bağımlılığını artırıcı etki yapmıştır..

1888 yılına kadar Anadolu'da bulunan demiryollarının bütünü Fransız ve İngiliz sermayedarlarına aitti ve İngiliz sermayesi daha ağır basıyordu. Almanlar ise 1888 yılı sonlarına kadar demiryollarına hiç ilgi göstermemişlerdi. 1888 yılında imparator olan II. Wilhelm'in otuz yıllık saltanatına raslayan sürede, Alman sanayi devrimi en yüksek noktasına ulaştı.

«... Sanayi geliştikçe hammadde ihtiyacı artar ve çeşit-

lenir. Pamuk, kauçuk, azot ve öbür maddeler artık sanayileşmiş ülkenin damarlarından akan kan haline gelirler. Bunun sonucunda, sanayileşmiş ülkenin hükümeti ister otokratik, ister demokratik olsun, hammadde kaynakları ile işlenmiş malların pazarlarını ve bunların taşındığı yolları korumakla yükümlü sayılır. Kullanacakları metodların şeklini şartlar belirler. Fakat herhalde sebep aynıdır: **Hammadde ve pazar..»** (4)

Artık Almanya gözünü Osmanlı İmparatorluğuna dikmişti. Çok geçmeden Deutsche Bank İstanbul'a yerleşti

«... Deutsche Bank, devlete sağladığı önemli hizmetler karşılığı, Anadolu'da avantajlı demiryolu imtiyazları elde etmek peşindeydi. 1889'da Alman sermayesi ile, Anadolu Osmanlı Şimendöfer Kumpanyası kuruldu.» (5)

27 Kasım 1889 tarihinde Konya'dan başlayarak, Toroslara aşır Adana'ya inecek, oradan Doğu'ya dönerek Fırat'ı geçecek, Musul üzerinden Bağdat'a ve nihayet Basra'ya ulaşacak olan demiryolu hattı imtiyazı Deutsche Bank'a verildi. Bağdat demiryolu imtiyazı verilen imtiyazların en ünlüsüdür. Almanlar böylece Adana ve Mezopotamya'nın zenginliklerine rahatça erişerek, bu bölgeleri sömürme olanağını ve kendi sanayi mamulleri için de geniş bir pazarı elde etmiş olacaktı.

«...Alman bankacılığı da dış ticaret mekanizmasının çarklarını yağlamıştır. Dışarıya mal satmakla sermaye ihraç etmek işleri daima el ele yürütülmüştür. Daha doğrusu bu, Yakın Doğu'da uygulanan sistem olmuştur...» (6)
«... Deutsche Bank ilk demiryolu imtiyazının verildiği 1888 yılında, Almanya'nın

Türkiye'ye ihracatı 11 milyon 700 bin marktı, demiryolunun Ankara'ya vardığı 1893 yılında da bu ihracat 40 milyon 900 bin marka ulaştı. Bu % 350 oranında bir artışı..» (7)

Ülkenin ithalat ve ihracatına baktığımızda çelişkili bir durumla karşılaşırız.

«.. İthalat hacmi bütünüyle ele alındığında Osmanlı İmparatorluğunun ekonomik bağımlılığının kaçınılmaz kıldığı tüketim maddelerine yönelik bir ithalat söz konusudur.. Osmanlı İmparatorluğu hem buğday ihracatçısı, hem de buğday ve un ithalatçısı durumundadır. Çok kere kendi ihraç ettiği buğdayı un olarak gene kendi ithal eder..» (8)

Bütün bunlardan çıkan sonuç şudur: XIX. yüzyılda sanayide fazla yatırım yapılmamış, buna karşılık genellikle madenler ve hammadde kaynaklarının kontrolü için kamu hizmetlerine, dış ticaret, demiryolları, bankacılık alanlarına yönelik yatırımlar gerçekleşmiştir.

Bu arada, Türkiye'nin nüfus bölgelerine bölünmesi planlarının dışında kalan ABD'nin bir girişimi belirtilmelidir. ABD, aslında tam bir emperyalist girişim olan Chester projesi ile biraz geç olarak sahneye çıkmıştır.

CHESTER PROJESİ

Dünya Savaşı ABD'nin iktisadi durumunda esaslı değişikliklere yol açmıştır. Savaştan önce, hammaddeler bakımından kendi kendine yeterli bir ülkeyken, savaş süresince kaydedilen büyük sınıal gelişme, yabancı hammadde kaynaklarını kontrol etme ihtiyacını doğurmuştur.

«Yakındağ'da yeni bir Amerikan politikasının geliştirilmesi bakımından Chester imtiyazları büyük bir önem taşımaktadır» (9)

«.. Fakat Chester imtiyazları yalnız demiryollarından ibaret değildi. Bağdat demiryolunda olduğu gibi, Türk hükümeti, imtiyaz sahiplerine, yatırım yapacakları alanlarda başka yararları da sağlamak zorundaydı. Bağdat demiryolları müteşebbislerine kilometre başına belli bir gelir garanti edilmişti. Chester imtiyazında ise, müteşebbislere, yapılacak hatların her iki tarafında yirmişer kilometre genişliğinde uzanacak şeritler içinde kalan, petrol de dahil, maden kaynaklarının işletilmesi tekel verilmiştir.

Bağdat demiryolu ile, Osmanlı maliyesinin gelirleri ipotek altına alınmıştır; Chester imtiyazları ile Cumhuriyet Türkiyesi'nin madenleri ipotek ediliyordu..» (10)

Chester Projesi Kurtuluş Şaşaşının Büyük Millet Meclisince kabul edilmiş olmasına karşın, şirketin mali sorunlarını çözümlenememesi nedeniyle gerçekleşmemiştir.

CUMHURİYET DÖNEMİ

Cumhuriyet döneminde demiryollarına ağırlık verme açısından ulaştırma politikasında radikal bir değişme olmamakla beraber, demiryollarının kullanılmasında önceki döneme oranla farklılaşma görülür.

«..Demiryolu siyaseti (zamanın deyişimiyle şimendöfer siyaseti) bir yandan devlet gelirleri ile yabancı şirketler e lindeki hatların satın alınmasını, diğer yandan da yeni hatların yapılmasını öngörüyordu. Demiryolları yapımı o zamanda ulaştırma şebekesi çok cılız olan Türkiye'de iç pazarın gelişmesi açısından çok önemlidir, ancak güzergâhın tayininde milli savunma ihtiyaçları çoğu kez pa-

zarlama ihtiyacından önce geliyor ve İsmet Paşa'nın bu işe verdiği öneme rağmen son sözü genel kurmay söylüyordu..» (11)

Aynı demiryolu siyaseti özela da yabancı şirketlere ihale suretiyle yaptırıldığı için, yükü yoksul sınıflara yüklenmiş bir bütçe politikası, devlet eliyle fertleri zengin etme görevini yükleniyordu.

1930'lardan itibaren Cumhuriyet yönetiminin uyguladığı «devletçilik politikası» kapitalizme alternatif teşkil eden bir sistem olarak düşünülmemiştir. Bunun tam tersi, uygulamada, devletçilik, kapitalizmi geliştiren bir politika olmuştur. Bağımsız bir kapitalistleşme denemesi olarak tanımlanabilecek devletçilikte, devlete hareket serbestisi tanınması açısından önemli olan demiryolları yabancılar tarafından talep olunan son derece yüksek paralar karşılığında satın alınmıştır.

«.. 1932'de çıkarılan bir kanunla Türk limanları arasındaki Posta seferleri devlet tekeline veriliyor ve bu işte çalışan özel kişilere ait gemiler ihtiyari bir devletleştirmeye tabi tutuluyordu..» (12)

«..1933'de bu uygulamada gerilemeler olmuş ve belli bir süre (6 ay) içinde kurulacak bir anonim şirkete Deniz Yolları İşletme Müdürlüğü ile birlikte bu alanda çalışma hakkı verilmiştir..» (13)

DEMOKRAT PARTİ DÖNEMİ

Demiryolları taşımaları, 1950 yılına kadar rakipsiz yapılmıştır. Bu tarihten itibaren karayolu nakliyeciliği hızla gelişmeye başlamıştır. Fakat devletin karayollarını demiryollarına dik inşa edeceği yerde daha kolay olması bakımından aynı güzergâhı seçmesi, başka bir deyişle demiryolları ile koordine biçimde inşa etmemesi büyük israflara yol açmıştır.

Gün geçtikçe yolcu ve yük taşımacılığında demiryollarının payı düşerken karayolunun payı ise yüzde ellinin üzerinde bir artış göstermektedir. Denizyolu ise yolcu taşıma bakımından tamamen önemini yitirmiştir.

Kara nakil vasıtalarını ve ona bağlı olarak her türlü yedek parçayı ve benzini dışarıdan ithal eden ülkemizde, karayolları demiryollarına büyük bir yıkıcı bir rakip haline getirilmiş ve demiryolları aleyhine karayolu ulaşımı alabildiğine geliştirilmiştir. Buna bağlı olarak büyük nakliye firmaları ortaya çıkmıştır. Yedek parça ticareti kârlı bir faaliyet haline gelmiştir. Binbir oto parça (Avusturya) yedek parça şirketi, Türk - Pirelli (İtalyan) lastikleri, Willys jeep'leri (ABD) bu dönemde, bu alanda faaliyet göstermek üzere kurulan şirketlerdir.

1960 SONRASI

1960 sonrasında, karayollarına yine ağırlık verilirken, taşıt montaj sanayii de gelişme kaydetmiştir.

«.. Kamyon, kamyonet sayısı aynı dönemde (1963 - 68) 80 binden 121 bine, toplam karayolu taşıt parkı (toplam taşıt sayısı) 172 binden 290 bine yükselmiştir. 1972 yılında toplam karayolu taşıt parkı 358 bindir. İthal malı petrol fiyatının 1973 yılında 4 kat artışı bu israfı en çarpıcı biçimde belgelediği halde, bir toparlanış yoktur..» (14)

«.. Taşıt sanayii, yerli imalat payının büyük ölçüde arttığı ve % 70'i aştığı iddialarına rağmen, ithalata dayalı bir sanayiidir. DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) Özel İhtisasa Komisyonu raporuna göre birim taşıt için 12.500 liralık malzeme ithali gerekmektedir. Bu taşıtın Avrupa FOB (gemide teslim) değeri ise 20 bin

lira dolaylarındadır. Eğer kullanılan yerli malzeme Avrupa fiyatlarıyla imal ediliyorsa, 20 bin liralık birim taşıt, 12 bin 500 liralık ithalat gerektirdiğine göre, ithalat oranının % 60'ın üstünde, yerli imalat oranının ise % 40'ın altında olduğunu kabul etmek gerekecektir..» (15).

Karayolu taşıt sanayinin esaslı olan motor, diferansiyel, şanzuman dışarıdan ithal edilmektedir. Bu durumda sağlıklı bir taşıt sanayiinde sözedilemeyeceği açıktır.

«.. Türkiye artık otobüs ithal etmemektedir. Dünyanın büyük otobüs üreticileri yerli teknelci sermayeyle ortaklaşa olarak montaj 'sanayii' yatırımları yapmış ve büyük kârlar elde etmiştir. Bu büyük kârlar bir taraftan maliyetlerinin çok üstünde tekel fiyatlarıyla ithal edilen motor ve yedek parçalardan, diğer taraftan bu şişirilmiş maliyetlerin bile çok üstünde yapılan satışlardan kaynaklanmaktadır..» (Bkz., Tekelci Sermaye ile İçiş, TİB yayınları, No : 8).

Yerli - yabancı ortaklığın oluşturduğu oto lastik sanayiinde üç çokuluslu şirket (Goodyear - Pirelli ve Uniroyal) küçük bir azınlık teşkil eden yerli ortaklarıyla birlikte faaliyet göstermektedir.

«..Yabancı firmaların payları yüzde ellinin üstündedir. Üç dev uluslararası tröst, bu alanda 150 milyon dolaylarında önemsiz miktarda sermaye getirmişlerdir. Lastik şirketleri, yalnız 1966 yılında 150 milyon lira kâr sağlamışlardır..» (16)

Ülkemizde karayolları üzerinde dolaşan taşıtların önemli bir bölümünü üretmiş bulunan otomontaj sanayii de, 1960 sonrasında ve özellikle 1970'lerde önemli gelişmeler kaydetmiştir. Bugün, yabancı sermayeli MAN, Otomar-

san, Oyak-Renault, Chrysler, To-
faş, BMC, TOE, Türk Robert Bo-
sch firmaları, taşıt araçları sek-
törü içinde % 44.21'lik bir ciro
payına sahiptir.

SONUÇ

Tüm bu örnekler, emperyaliz-
me bağımlı ülkemizde, ulaşım
sektöründe de emperyalizmin et-
kinliğini ortaya koymaktadır. İlk
dönemde, hammadde kaynakları-
na emperyalizm, bu kaynakları
metropollere getirebilmek için
ulaşım yatırımlarına yönelmiştir.
Bu yatırımlar ayrıca, kârları sö-
mürülen ülke tarafından garanti
edilen risksiz yatırımlardır.

Günümüzde emperyalist - ka-
pitalist sistem gün geçtikçe büyü-
yen bir pazar sorunuyla karşı kar-
şıyadır. Bu dönemde, ulaşım sis-
teminde karayollarına ağırlık ve-
rilmesiyle, karayolları inşaatların-
da kullanılan iş makinelerinden
başhyarak, bu yollar üstünde ge-

zen taşıt araçlarına ve bu araçla-
rın kullandığı benzine kadar, tüm
mamüllerin pazarları emperyalizm
için caziptir. Bugüne dek ülkemiz-
deki uygulama emperyalizmin pa-
zarının genişlemesine yardımcı ol-
muştur. Bu süreçte bir yandan
emperyalizm kendisiyle bütünleş-
tirdiği bir yerli tekelci sermaye-
ci sınıfı geliştirmiş, öte yandan
karayolları ulaşım ağının geniş-
lemesiyle bu azınlığın ürünlerinin
pazarlanması ve bütün bölgelere
gönderilmesi olanağı sağlamıştır.

Halen ülkemizde gündemde bu-
lunan ekspres yollar da bu an-
layışla değerlendirilmelidir. Her
kilometresi milyonlara mal olan
bu yolların bedeli emekçi halkın
sirtından karşılanırken, asıl ya-
rarı, emperyalizm ve yerli ortak-
larına sağlamaktadır.

Hâlâ yolsuz binlerce köyün bu-
lunduğu ülkemizde gelişen kara-
yollarının hangi nurlu ufuklara
vardığı açıktır.

Kaynaklar :

- (1) Stefanos Yerasimos, *Az gelişmişlik Sürecinde Türkiye*, 2. Cilt İstanbul, Gözlem Yayınevi, 1975, s. 962-3.
- (2) a.g.e., s. 970 (3) a.g.e., s. 972
- (4) Edward Mead Earle, *Bağdat Demiryolu Savaşı*, Birinci Baskı, Milliyet yayınları, 1972, s. 146
- (5) Doğan Avcıoğlu, *Türkiye'nin Düzeni*, Birinci Kitap, İstanbul, Tekin Yayınevi, 1975, s. 146
- (6) Earle, a.g.e., s. 62.
- (7) a.g.e., s. 48. (8) Yerasimos, a.g.e., s. 951-3
- (9) Earle. a.g.e., s. 363.
- (10) a.g.e., s. 365.
- (11) Taner Timur, *Türk Devrimi ve Sonrası*, Ankara, 1971, s. 117-8.
- (12) Korkut Boratav, *Türkiye'de Devletçilik*, İstanbul, Gerçek Yayınevi, s. 156.
- (13) Taner Timur, a.g.e., s. 107.
- (14) Avcıoğlu, a.g.e., s. 738. (15) a.g.e., s. 885.

TÜM İKTİSATÇILAR
BİRLİĞİ AYLIK
BÜLTENİ
NO. 23

Pul

Adres :